

ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯDOI: [10.26565/2311-2379-2022-103-05](https://doi.org/10.26565/2311-2379-2022-103-05)

УДК 336.71

В. Г. КОСТОГРИЗ

кандидат економічних наук, доцент
доцент кафедри економіки підприємства, обліку та аудиту
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
вул. Шевченко 81, м. Черкаси, 18031, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8378-5549>, e-mail: kostogryzvg@vu.cdu.edu.ua

Ю. В. ЖЕЖЕРУН

кандидат економічних наук, доцент
доцент кафедри фінансів та обліку
Черкаського відділення Львівського національного університету імені Івана Франка
вул. В. Чорновола, 164, м. Черкаси, 18000, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8200-730X>, e-mail: julia_dm@ukr.net

І. М. КОРСУН

кандидат економічних наук, доцент
доцент кафедри економічної теорії, обліку і оподаткування
Київського національного університету будівництва і архітектури
пр-т Повітрофлотський, 31, м. Київ, 03680, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4959-9056>, e-mail: iservatinskaya@gmail.com

БАНКІВСЬКИЙ СЕКТОР УКРАЇНИ У ПРОСТОРІ ВПЛИВУ VUCA–СЕРЕДОВИЩА НА ФІНАНСОВУ СТАБІЛЬНІСТЬ

Україна досить тривалий період часу функціонує в умовах VUCA-середовища, що отримало значне загострення під впливом пандемії Covid-19 та початком повномасштабних військових дій на території країни. VUCA-середовище, як антипод стабільності, характеризується хаотичністю та непередбачуваністю. У даній статті фінансова стабільність банківського сектору розглядається як його здатність ефективно виконувати свої функції та протистояти впливам деструктивних факторів VUCA-середовища. У статті досліджено сутність та особливості прояву VUCA-середовища. Виявлено основні виклики VUCA-середовища, які вплинули на деструктивні зміни макроекономічних показників та основних показників функціонування банківського сектору, а саме: вплив світової фінансової кризи 2008-2009 рр.; дестабілізація політичної ситуації, ведення Антитерористичної операції на сході України, анексія Криму (з 2014 р.); вплив пандемії Covid-19 (з 2020 р.); повномасштабне військове вторгнення Росії на територію України (з 24 лютого 2022 р.). Найбільших втрат за досліджуваний період економіка країни в цілому та банківський сектор зокрема зазнали саме внаслідок повномасштабного військового вторгнення. У відповідь на виклики VUCA–середовища виникла необхідність розробки концепцій протидії деструктивним впливам. Стратегія поведінки у VUCA-середовищі націлена на адаптивну поведінку, осмислений ризик, активне впровадження інновацій. Серед технологій, які змінюють бізнес-моделі діяльності банків, виступаючи інструментами цифрової трансформації, забезпечують нові підходи до обслуговування клієнтів та організації внутрішніх бізнес-процесів в банках є: штучний інтелект, великі дані, блокчейн, біометрія, інтерфейси програмування додатків тощо.

Ключові слова: **VUCA-середовище, фінансова стабільність, банківський сектор, криза, нестабільність, інновації.**

JEL Classification: C62, D50, G21.

Постановка проблеми. Ефективне функціонування та сталий розвиток банківського сектору можливий лише в умовах загальної фінансової стабільності економіки країни. VUCA-середовище, як антипод стабільності, характеризується хаотичністю та непередбачуваністю. Накопичення політичних, економічних та інституційних ризиків призводить до фінансової нестабільності та невизначеності макросередовища, які обумовлюють розвиток кризових явищ як на рівні окремих банків (банки виявляються неспроможними виконувати свої зобов'язання перед клієнтами), так і на рівні банківського сектору в цілому (банківський сектор втрачає

здатність якісно виконувати свої основні функції щодо обслуговування потреб економіки, ефективного розподілу фінансових ресурсів, забезпечення схоронності заощаджень населення тощо).

Аналіз останніх досліджень. Дослідженню VUCA-середовища присвячені наукові праці як українських (Луценко, 2021), (Khalatur et al., 2021), так і закордонних вчених-економістів (Baran & Woznyj, 2020), (Horney et al., 2015), (Johansen, 2008) та ін.

Аналіз літературних джерел показав, що VUCA-середовище виникає в умовах нестабільності, під впливом певних деструктивних змін, які важко спрогнозувати. Цей термін перейшов у соціально-економічну площину з військової практики, де визначав складний і неоднозначний багатосторонній світ, в якому доводиться діяти військовим (Луценко, 2021). VUCA – це акронім англійських слів, що мають тлумачення:

- volatility (непередбачуваність, мінливість, нестійкість) – ситуація змінюється швидко (на основі поточних змін не можна передбачити майбутню ситуацію або планувати дії), констатація того, що у нас не залишилося ніяких орієнтирів;
- uncertainty (невідомість, невизначеність, неоднозначність, розпливчастість, недостовірність) – вивчаючи події минулого складно передбачити майбутнє; нездатність знати все, ймовірність раптових подій;
- complexity (заплутаність, складність, переобтяженість) – багато складних для розуміння фактів та причин формують проблеми; зростає рівень напруги, хаосу та плутанини;
- ambiguity (неясність, неоднозначність, двозначність основних умов та ситуацій) – складно відповісти на питання «хто, що, коли та чому?» (Чалюк, 2022).

С. Халатур, Л. Величко та ін. (Khalatur et al., 2021) розглядають VUCA як хаотичне та швидко мінливе ділове середовище, яке на основі мінливості, невизначеності, складності та неоднозначності сучасного світу трансформує підхід банків до аналізу фінансової стабільності.

Відповідно до проведених наукових досліджень варто визначити, що VUCA-світ характеризується хаосом, турбулентністю і мінливим бізнес-середовищем. Історично VUCA-концепції набували своєї актуальності в умовах: в 1990-х роках у військовій сфері США після закінчення «холодної війни»; в бізнес-сфері після Світової фінансово-економічної кризи 2008–2009 рр.; в соціальній сфері в умовах пандемії Covid-19 (Легомінова, 2017; Horney et al., 2015).

Отже, противагою стабільності (в т. ч. фінансовій) є VUCA-середовище. В даному дослідженні під фінансовою стабільністю банківського сектору будемо розуміти його здатність ефективно виконувати свої функції та протистояти впливам деструктивних факторів VUCA-середовища. При цьому, відсутність ґрунтовних досліджень впливу VUCA-середовища на фінансову стабільність банківського сектора потребує подальшого опрацювання даного питання.

Мета статті полягає в дослідженні можливостей забезпечення стабільності банківського сектору України під впливом деструктивних факторів VUCA-середовища.

Основні результати дослідження. Аналіз динаміки макроекономічних показників розвитку економіки України упродовж 2006 – III кв. 2022 р. (рис. 1), засвідчує, що основними викликами VUCA-середовища, які вплинули на деструктивні зміни макроекономічних показників були:

- вплив світової фінансової кризи 2008-2009 рр.;
- дестабілізація політичної ситуації, ведення Антитерористичної операції (АТО) на сході України, анексія Криму (з 2014 р.);
- вплив пандемії Covid-19 (з 2020 р.);
- повномасштабне військове вторгнення Росії на територію України (з 24 лютого 2022 р.)

Варто зазначити, що на думку більшості науковців період охоплення проведеного дослідження тривалістю в 15 років дозволяє використовувати метод ретроспективного аналізу та будувати перспективні прогностні значення показників на 3-5 років. Проте, VUCA-середовище викликане економічною, політичною та військовою ситуацією в Україні негативно впливають на якість прогнозування, відповідно прогностні значення валового внутрішнього продукту (ВВП) (рис. 1) та активів банківського сектору (рис. 2) можуть мати значні відхилення в залежності від тривалості військових дій, масштабів руйнувань та розміру впливів деструктивних факторів. Крім того, з метою нівелювання впливу курсових різниць дані наведено в млн. дол. США.

Повномасштабне військове вторгнення Росії на територію України мало найгірший вплив за досліджуваний період на основні макроекономічні показники в цілому і ВВП, зовнішній борг, золотовалютні резерви, індекс споживчих цін та курс грн./дол. США зокрема. В результаті спад реального ВВП за III квартал 2022 р. становив 31,5%, золотовалютних резервів – 22,7%, індекс споживчих цін зріс до критичного рівня 24,8% (нижня межа цільового діапазону 5%). Девальвація гривні наблизилась до 34% (рис. 1). За прогнозом МВФ, через війну спад ВВП в 2022 році може становити 35%, а індекс споживчих цін зрости до 30%.

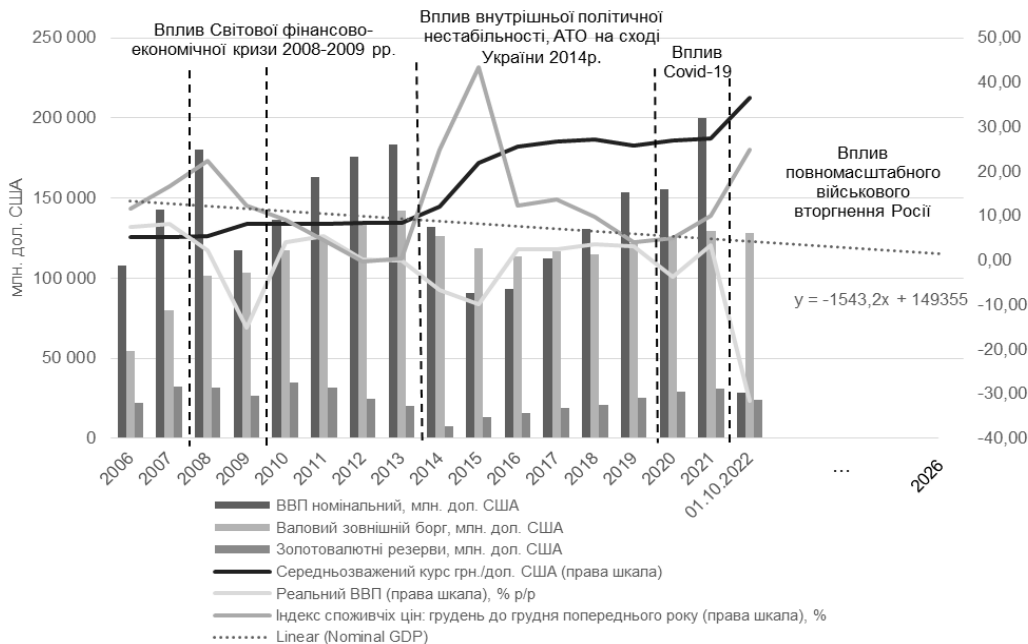

Рис. 1. Динаміка макроекономічних показників України за 2006 - III квартал 2022 рр. та прогноз ВВП до 2026 р.

Fig. 1. Dynamics of macroeconomic indicators of Ukraine for 2006 - III quarter 2022, forecast GDP up to 2026

Джерело: складено за даними (Національний банк України, 2022)

Динаміка основних показників діяльності банківського сектору України підтверджує негативні наслідки деструктивних змін у вказані періоди (рис. 2). Зокрема, під впливом Світової фінансово-економічної кризи 2008-2009 рр. відбулося скорочення обсягів банківського кредитування, погіршення інвестиційного клімату, девальвація національної грошової одиниці, тощо. Зменшення прибутковості вітчизняних банків розпочалося у жовтні 2008 р. з розгортанням світової фінансової кризи, і вже на початок грудня 2009 р. банківська система України вперше за останнє десятиріччя продемонструвала негативний результат, а збитки сягнули 27,63 млрд. грн. Вартість банківських активів у 2009 р знизилась на 10,2% (99367 млн. грн.), обсяг залучених коштів – на 5,17% (41496 млн. грн.), наданих кредитів на 5,66% (44896 млн. грн.), темпи зростання кредитування уповільнилися на 68,9% (Макаренко, 2012).

Період 2014-2019 рр. знаменувався негативними наслідками політичної нестабільності, початком АТО на сході України. В цей час відбулося значне скорочення загальної кількості банківських установ на 101 одиницю або у 2,34 рази та зменшення кількості банків з іноземним капіталом на 18 установ, проте частка іноземного капіталу в банківському секторі України щорічно зростала й на кінець 2019 р. становила 46,6%, що є найвищим показником за останні 15 років (Vovk et al., 2021). У 2014–2019 рр. простежується зростання як обсягу непрацюючих кредитів на 9286 млн. дол. США (із 20573 млн. дол. США до 11287 млн. дол. США), так і їх частки у кредитному портфелі на 37,9% (з 13,5% до 51,4% відповідно).

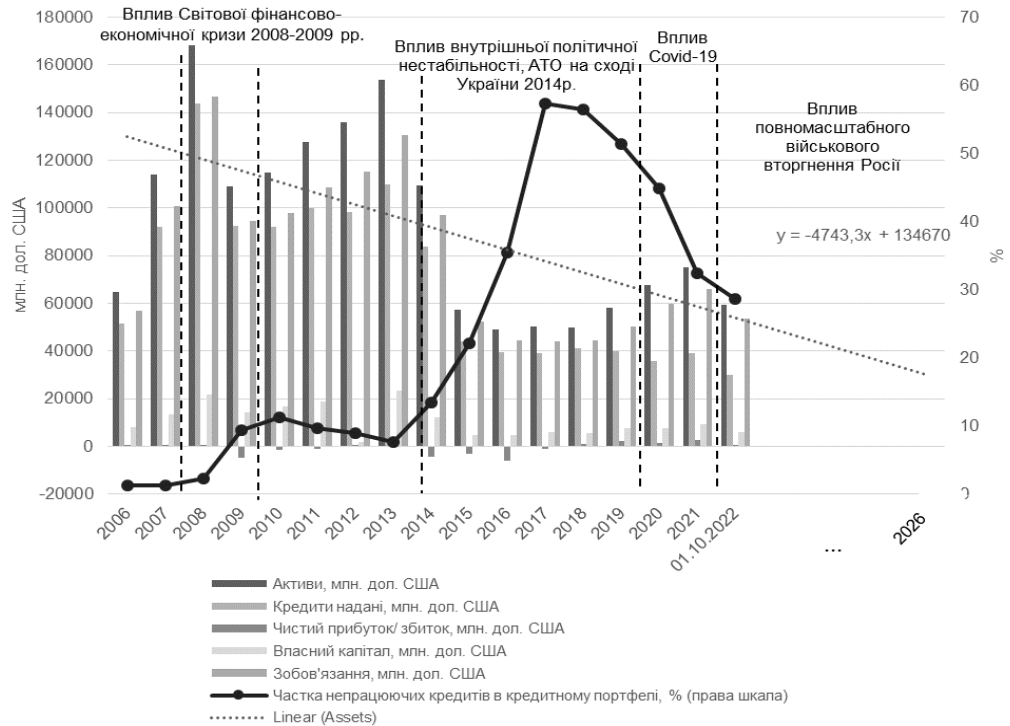

Рис. 2. Динаміка основних показників функціонування банківського сектору України за 2006 - III квартал 2022 рр., прогноз активів до 2026р.

Fig. 2. Dynamics of the main indicators of the development of the banking sector of Ukraine during 2006 - III quarter 2022, forecast assets up to 2026

Джерело: складено за даними (Національний банк України, 2022)

Криза, що виникла внаслідок пандемії Covid-19 стала першою кризою, яка не супроводжувалася банкрутством банків та панічними настроями вкладників. Оскільки банки врахували «уроки» попередніх кризових періодів, Національний банк України очистив банківський сектор від неконкурентоспроможних банків та посилив регулятивні вимоги до банків в частині капіталізації та ліквідності. Зокрема, власний капітал банків підвищився на 20,3%, активи – 29,9%, зобов'язання – 31,4%, прибуток – 25,4%.

Найбільших втрат за досліджуваний період банки зазнали внаслідок повномасштабного військового вторгнення Росії, що призвело до глибокої кризи, активізувавши нові та посиливши вже існуючі ризики/загрози для банківського сектору. У 2022 році військова агресія завдала значних втрат вітчизняним банкам, які пов'язані із порушенням технологічних процесів, пошкодженням та знищенням основних засобів, пограбуванням відділень на тимчасово окупованих територіях, перебоями в роботі інформаційних систем в результаті кібератак тощо. За перші III квартали 2022 р. суттєво знизились основні показники функціонування банківського сектору: активи на 21,2%, кредитний портфель – 23,3%, власний капітал – 38,3%, зобов'язання – 18,8%, чистий прибуток – 92,4%. При цьому, досвід попередніх кризових періодів дає змогу стверджувати, що негативний вплив на прибуток виявляється не миттєво, а в наступних звітних періодах.

Проведене дослідження підтверджує гіпотезу, проте те, що Україна досить тривалий період часу функціонує в умовах VUCA-середовища, що отримало значне загострення під впливом пандемії Covid-19 та початком повномасштабних військових дій на території країни.

У відповідь на виклики VUCA-середовища виникла необхідність розробки концепцій протидії деструктивним впливам. Зокрема, в дослідженнях Б. Барана та Х. Возній (2020)

розроблено рекомендовані практики, які відповідають на 10 найбільш загрозливих викликів VUCA світу. В праці В. Johansen «Get There Early: Sensing the future to compete in the present» (2008) запропоновано VUCA-антикризову концепцію, основною ціллю якої є адаптація стратегії розвитку установи до хаотичного важкопрогнозованого середовища. Основні складові концепції, це розуміння акроніму «VUCA» як Vision (бачення) – розуміння та постановка бізнес-цілей розвитку компаній, підприємств, регіону; Understanding (розуміння) – усвідомлення зовнішніх та внутрішніх факторів й ступеня їх впливу; Clarity (ясність) – розвиток критичного мислення, щоб не відставати від ринку; Agility (гнучкість) – здатність швидко реагувати на виклики та адаптуватися до них (Johansen, 2008). Таким чином бачення (vision) протидіє нестабільності (volatility); розуміння (understanding) протидіє невизначеності (uncertainty); ясність (clarity) протидіє складності (complexity); спритність (agility) протидіє неоднозначності (ambiguity). Тобто стратегія поведінки у VUCA-середовищі повинна бути націлена на адаптивну поведінку, осмислений ризик, активне впровадження інновацій.

Криза, що виникла внаслідок пандемії Covid-19 та обмеження можливостей в умовах воєнного стану вплинули на розуміння того, що в умовах невизначеності, складності, певних обмежень (в умовах VUCA-середовища) з метою забезпечення фінансової стабільності банківського сектору та нівелювання деструктивних змін, поряд зі стандартними напрямками організації банківської діяльності та обслуговуванням клієнтів, варто використовувати ті, що пов'язані з провадженням інноваційних технологій, обробкою великих об'ємів інформації, активним впровадженням безготівкових розрахунків. На рисунку 3 зображено банківські інноваційні продукти та послуги, що варто використовувати в банківській діяльності в розрізі VUCA-концепції.

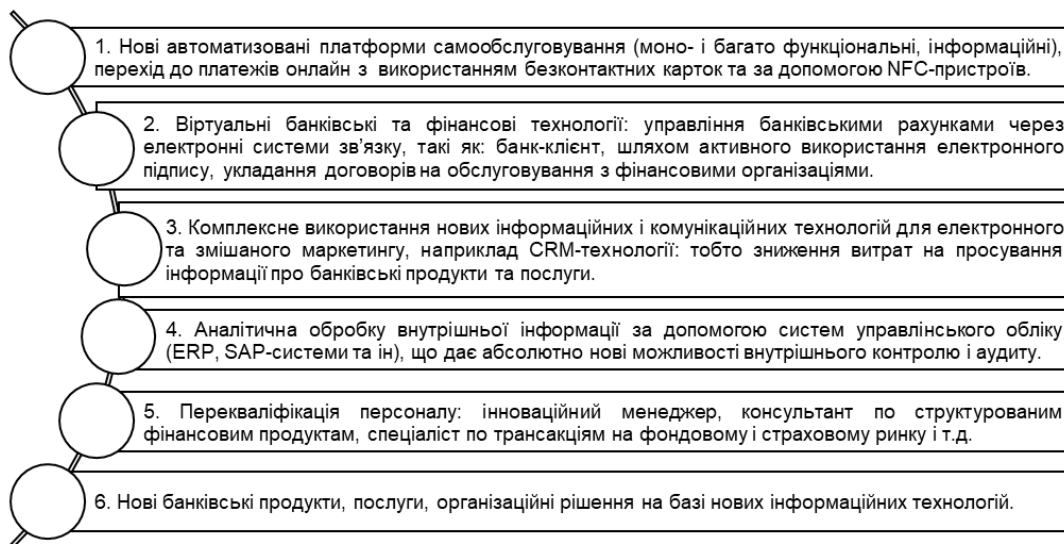

Рис. 3. Банківські інноваційні продукти та послуги в умовах деструктивного впливу VUCA-середовища

Fig. 3. Innovative banking products and services under the destructive influence of the VUCA environment

Джерело: сформовано авторами

Окрім того, серед технологій, які змінюють бізнес-моделі діяльності банків, виводять традиційні банківські послуги на якісно новий рівень, активно запроваджуються за кордоном та починають використовуватися банками України є: штучний інтелект (Artificial intelligence – AI), великі дані (Big data), блокчейн (blockchain), біометрія, інтерфейси програмування додатків (Application Programming Interfaces – API) тощо. Ці технології, виступаючи інструментами цифрової трансформації, забезпечують нові підходи до обслуговування клієнтів та організації внутрішніх бізнес-процесів в банках.

Висновки. Таким чином, у просторі невизначеності та неоднозначності VUCA-середовища банківський сектор зазнав певних деструктивних змін, проте використання поряд із стандартними напрямками організації банківської діяльності та обслуговування клієнтів певних інноваційних технологій дозволяє нівелювати негативний вплив деструктивних факторів та забезпечити фінансову стабільність банківського сектору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Луценко І.С. Детермінанти VUCA-світу під час формування стійкості та надійності ланцюгів поставок в умовах COVID-19. Інтелект XXI. 2021. № 1. С. 55-58. DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-8801/2021-1.10>.
2. Khalatur S., Velychko L., Pavlenko O., Karamushka O., Huba M. A model for analyzing the financial stability of banks in the VUCA-world conditions. Banks and Bank Systems. 2021. № 16(1). С. 182-194.
3. Baran B.E., Woznyj H.M. Managing VUCA: The human dynamics of agility. Organizational dynamics. 2020. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.orgdyn.2020.100787>.
4. Horney N., Pasmore B., O'Shea T. Leadership agility: A business imperative for a VUCA world. Human Resource Planning. 2010. 33(4). P.33-38. URL: <https://luxorgroup.fr/coaching/wp-content/uploads/Leadership-agility-model.pdf>.
5. Johansen B. Get There Early: Sensing the future to compete in the present. Berrett-Koehler Publishers, 2008. 247 p.
6. Чалюк Ю. Глобальний соціально-економічний розвиток в умовах VUCA, SPOD, DEST ТА BANI світу. Економіка та суспільство. 2022. № 36. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-36-21>.
7. Легомінова С.В. Концептуальні засади стратегічного управління конкурентними перевагами підприємств. Глобальні та національні проблеми економіки. 2017. Вип. 18. С. 250-255. URL: <http://global-national.in.ua/archive/18-2017/48.pdf>.
8. Макаренко М. І. Посткризова реінкарнація ринку банківських послуг. Ефективна економіка. 2012. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1668>.
9. Vovk V. Y., Zhezherun Yu.V., Kostohryz V.G., Maliarova V. O. Development of the Banking Sector of Ukraine in the Space of Formation of Destructive Consequences of the Influence of the Global Financial and Economic Crises: Economic and Legal Aspects. Bulletin of the National academy of sciences of the Republic of Kazakhstan. 2021. Vol. 1. № 389. P. 137-145. DOI: <https://doi.org/10.32014/2021.2518-1467.19>.

Стаття надійшла до редакції 19.11.2022

Стаття рекомендована до друку 01.12.2022

REFERENCES

1. Lutsenko, I. (2021). Determinants of VUCA-world in the formation of stability and reliability of supply chains under COVID-19. Intellect XXI, 1, 55-58. doi: <https://doi.org/10.32782/2415-8801/2021-1.10>. (in Ukrainian)
2. Khalatur, S., Velychko, L., Pavlenko, O., Karamushka, O., Huba, M. (2021). A model for analyzing the financial stability of banks in the VUCA-world conditions. Banks and Bank Systems, 16(1), 182-194.
3. Baran, B.E., Woznyj, H.M. (2020). Managing VUCA: The human dynamics of agility. Organ Dyn, 20:100787. doi: <https://doi.org/10.1016/j.orgdyn.2020.100787>.
4. Horney, N., Pasmore, B., & O'Shea, T. (2010). Leadership agility: A business imperative for a VUCA world. Human Resource Planning, 33(4), 33-38. Retrieved from <https://luxorgroup.fr/coaching/wp-content/uploads/Leadership-agility-model.pdf>.
5. Johansen, B. (2008). Get There Early: Sensing the future to compete in the present, 247.
6. Chaliuk, Yu. (2022). Global Socio-Economic Development in VUCA, SPOD, DEST and BANI World. Economy and Society, 36. doi: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-36-21>. (in Ukrainian)

7. Legominova, S. (2017). Conceptual Bases of Strategic Management of Competitive Advantages of the Enterprises. *Global and National Problems of Economy*, 18, 250-255. Retrieved from <http://global-national.in.ua/archive/18-2017/48.pdf>. (in Ukrainian)

8. Makarenko, M. (2012). Post-crisis reincarnation of the market of banking services. *Efektivna ekonomika*, 12. Retrieved from <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1668>. (in Ukrainian)

9. Vovk, V. Y., Zhezherun, Yu.V., Kostohryz, V.G., Maliarova, V. O. (2021). Development of the Banking Sector of Ukraine in the Space of Formation of Destructive Consequences of the Influence of the Global Financial and Economic Crises: Economic and Legal Aspects. *Bulletin of the National academy of sciences of the Republic of Kazakhstan*, 1, 389, 137-145. doi: <https://doi.org/10.32014/2021.2518-1467.19>.

The article was received by the editors 19.11.2022

The article is recommended for printing 01.12.2022

V. KOSTOHRYZ, Ph.D. (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Enterprise Economics, Accounting and Audit, Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, 320/84 Shevchenko Boulevard, Cherkasy, 18005, Ukraine

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8378-5549>, e-mail: kostogryzvg@vu.cdu.edu.ua

Y. ZHEZHERUN, Ph.D. (Economics), Associate Professor, Associate Professor of Department of Finance and Accounting, TSSU "Cherkasy Educational - Scientific Department of Ivan Franko National University of Lviv", 154/8 G. Sagaidachnogo St., Cherkasy, 18030, Ukraine

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8200-730X>, e-mail: julia_dm@ukr.net

I. KORSUN, Ph.D. (Economics), Associate Professor, Associate Professor of Department of economic theory, accounting and taxation, Kyiv National University of Construction and Architecture 31 Povitroflotskyi Avenue, Kyiv, 03680, Ukraine

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4959-9056>, e-mail: iservatinskaya@gmail.com

THE BANKING SECTOR OF UKRAINE IN THE SPACE OF INFLUENCE OF THE VUCA ENVIRONMENT ON FINANCIAL STABILITY

Ukraine has been operating in a VUCA environment for quite a long period of time, which was significantly aggravated under the influence of the Covid-19 pandemic and the beginning of full-scale military operations on the territory of the country. A VUCA environment, as the antipode of stability, is characterized by chaos and unpredictability. In this article, financial stability of the banking sector is considered as its ability to effectively perform its functions and resist the effects of destructive factors of a VUCA environment. The essence and features of a VUCA environment manifestation have been examined in the article. The main challenges of the VUCA environment, which caused destructive changes in macroeconomic indicators and the main indicators of the functioning of the banking sector, have been identified, namely: the impact of the global financial crisis of 2008-2009; destabilization of the political situation, the conduct of the anti-terrorist operation in the east of Ukraine, the annexation of Crimea (since 2014); the impact of the Covid-19 pandemic (since 2020); a full-scale military invasion of Russia into the territory of Ukraine (since February 24, 2022). The country's economy as a whole and the banking sector in particular have suffered the greatest losses during the studied period precisely as a result of the full-scale military invasion. In response to the challenges of the VUCA environment, it became necessary to develop concepts for countering destructive influences. The strategy of behavior in the VUCA environment is aimed at adaptive behavior, meaningful risk, and active implementation of innovations in the business model. Among the technologies that change business models of banks, acting as tools of digital transformation, providing new approaches to customer service and organization of internal business processes in banks, there are: artificial intelligence, big data, blockchain, biometrics, application programming interfaces, etc.

Key words: **VUCA environment, financial stability, banking sector, crisis, instability, innovation.**

JEL Classification: C62, D50, G21.

Як цитувати: Костогриз В.Г., Жежерун Ю.В., & Корсун І.М. (2022). Банківський сектор України у просторі впливу VUCA–середовища на фінансову стабільність. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна серія «Економічна»*, (103), 41-47. <https://doi.org/10.26565/2311-2379-2022-103-05>.

In cites: Kostohryz V., Zhezherun Y., & Korsun I. (2022). The banking sector of Ukraine in the space of influence of the VUCA environment on financial stability. *Bulletin of V. N. Karazin Kharkiv National University Economic Series*, (103), 41-47. <https://doi.org/10.26565/2311-2379-2022-103-05>. (in Ukrainian)
